



**INFRASTRUKTURA
I ŚRODOWISKO**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI



UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO



RAPORT
Z INWENTARYZACJI MIEJSC WYSTĘPOWANIA TRZEPLI ZIELONEJ I
ZALOTKI WIĘKSZEJ NA OBSZARZE MAJĄCYM ZNACZENIE DLA
WSPÓLNOTY
PLH300012 ROGALIŃSKA DOLINA WARTY

ZBIGNIEW KRYSZTOFIAK

RAFAŁ BERNARD

Poznań 2010

WSTĘP: CEL, PRZEDMIOT I FORMA OPRACOWANIA

Opracowanie wykonano dla Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej Oddział w Poznaniu (BULiGL). Podstawowym celem opracowania było określenie zasobów oraz ocena stanu ochrony trzepli zielonej *Ophiogomphus cecilia* i zalotki większej *Leucorrhinia pectoralis*. Wykonano je na potrzeby opracowywanego przez BULiGL (na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Poznaniu) planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 PLH300012 Rogalińska Dolina Warty. Przedmiotem badań objęto trzeplę zieloną *Ophiogomphus cecilia* i zalotkę większą *Leucorrhinia pectoralis* gatunki wpisane do Załącznika II Dyrektywy Siedliskowej. Podczas prac zweryfikowano wszystkie znane stanowiska ww. gatunków na terenie obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty PLH300012 Rogalińska Dolina Warty.

Podstawową formą opracowania jest niniejszy raport oraz towarzyszące mu cyfrowe warstwy informacyjne obrazujące rozmieszczenie gatunków, o których mowa wyżej.

MATERIAŁ I METODY BADAŃ

Materiał wyjściowy do badań terenowych stanowiły:

1. Standardowy formularz danych (SDF) dla obszaru PLH300012 Rogalińska Dolina Warty otrzymany od zleceniodawcy;
2. Wyniki inwentaryzacji siedlisk i gatunków Natura 2000 w Państwowym Gospodarstwie Leśnym Lasy Państwowe z 2007 i 2008 roku;
3. Wyniki inwentaryzacji BULiGL z 2007 roku;
4. Informacje ustne pochodzące od pracowników Nadleśnictw
5. Badania własne dr Rafała Bernarda z lat 2008-2009

Podstawą weryfikacji były badania terenowe skoncentrowane na lustracji stanowisk zaznaczonych na dostępnych mapach, jako lokalizacji gatunków zwierząt będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty.

Badania terenowe zostały przeprowadzone w okresie późnoletnim, od końca sierpnia do połowy września 2010 roku. Termin badań został zdeterminowany datą podpisania umowy, a przede wszystkim warunkami pogodowymi. Czas przeprowadzenia inwentaryzacji zgodnie z opinią dr Rafała Bernarda był wyjątkowo nieodpowiedni, ponieważ badania terenowe wymienionych gatunków przeprowadza się w okresie wiosennym i letnim. Autor poruszał się po obszarze PLH300012 Rogalińska Dolina Warty własnym środkiem transportu oraz pieszo. Do lokalizacji stanowisk i siedlisk gatunków zwierząt będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty wykorzystywano urządzenia nawigacji satelitarnej GPS (Global Positioning System) typu ASUS A639.

Zgodnie z wymogami umowy przedmiotem inwentaryzacji było rozmieszczenie gatunków zwierząt (i ich siedlisk) będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty oraz ocena ich stanu. Oceny stanu ochrony dokonywano w aspekcie trzech parametrów określonych w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 17 lutego 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Dz. U. Nr 34, poz. 186). Dla gatunków zwierząt były to: 1) populacja, 2) siedlisko oraz 3) szanse zachowania gatunku. Jakkolwiek istnieją w chwili obecnej określone metody monitoringu dla trzepli zielonej, to z powodu niesprzyjających warunków pogodowych oraz zbyt późnego okresu inwentaryzacji stanowisk nie można było ich zastosować dla oceny tego gatunku, dlatego też dokonano oceny zbiorczej, w której przeanalizowano informacje uzyskane z terenu oraz z przeprowadzonych w roku 2008 badań dr Rafała Bernarda, którego sprawozdanie zamieszcza się w dalszej części raportu. W przypadku zalotki większej nie ma opracowanych metod

monitoringu. Autor opracowania w swojej ocenie dla gatunku przeprowadził takie samo postępowanie, jak w przypadku powyższym, uznając za najwyższą wagę wyniki szczegółowych badań dr Bernarda z roku 2008. Spowodowane jest to niezbyt zadawalającymi wynikami przeprowadzonej lustracji terenowej podawanych dotychczas miejsc występowania gatunku. Niezadawalające efekty są spowodowane, podobnie jak w przypadku trzepli, zbyt późnym okresem przeprowadzenia inwentaryzacji terenowej miejsc występowania gatunku, a tym samym ograniczonym zaufaniem do ich wyników. Mimo nie odnalezienia imagines, nie można kategorycznie stwierdzić, że gatunek nie występuje. W przypadku obu gatunków weryfikowano w terenie stan siedliska, dostępność bazy żerowej, ślady bytności, poszukiwano dorosłych osobników. Z powodu wysokich stanów wód Warty penetracja terenu i odnajdywanie osobników obu gatunków było utrudnione.

W trakcie inwentaryzacji wykonano dokumentację fotograficzną posługując się aparatem cyfrowym SONY Cyber-Shot DSC-H9, które załączono wraz z opisem na końcu raportu.

Nazewnictwo i kody gatunków zwierząt stosowane w opracowaniu są zgodne z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 roku, w sprawie siedlisk przyrodniczych i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (Dz. U. Nr 77, poz. 510).

WYNIKI

Poniżej omówiono obydwie gatunki.

1037 Trzepla zielona *Ophiogomphus cecilia*

Charakterystyka

Owad z rzędu ważek (*Odonata*) z rodziny gadziogłówkowatych (*Gomphidae*). Długość ciała 50 – 60 mm, odwłoka 35 – 42 mm. Rozpiętość skrzydeł 60 – 75 mm, długość tylnego skrzydła 30 – 36 mm. Oczy szeroko rozsunięte, nie stykają się na wierzchu głowy. Na tylnej krawędzi głowy samicy dwa grzebieniasto „uzębione” wyrostki.

Zarówno larwy jak i imago są drapieżnikami. Trzepla zielona jest reobiontem. Zasiedla nizinne i podgórskie ciekі różnej wielkości, od strumieni po duże rzeki. Z obszarów na zachód od Polski podawano ją nawet ze strumieni o 0,5 – 3 metrowej szerokości. W Polsce tak wąskie ciekі mają dla tego gatunku bardzo małe znaczenie, ale szerokie na kilka – kilkanaście metrów są już często zasiedlane. Wydaje się, że największe populacje tworzy w Polsce na rzekach kilkunasto- do kilkudziesięciometrowej szerokości. Larwy zasiedlają miejsca na głębokości 10 – 150 cm (prawdopodobnie do 2 m), w obrębie tego zakresu wykazując preferencje do miejsc głębszych. Preferują osady piaszczyste i piaszczysto-żwirowate, miejscami z domieszką detrytus. Spotykane są przy prędkości przepływu od kilku do 80 cm/s, z reguły w miejscach o prądzie umiarkowanym do dość szybkiego, optymalnie powyżej 30 cm/s. Imagines preferują sąsiedztwo spokojniejszych fragmentów cieków, najchętniej wybierając ich nasłonecznione fragmenty i obrzeża. Jednakże bardzo często spotyka się je z dala od wody, na polanach, porębach i drogach śródlęśnych, skrajach lasu, suchych, piaszczystych miejscach, polach.

W Polsce trzepla zielona jest objęta ścisłą ochroną gatunkową (Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną – Dz. U. Nr 220, poz. 2237). Trzeplę zieloną poddano ocenie w ramach procedur Czerwonej listy ważek Polski (BERNARD i in. 2009), Czerwonej listy IUCN, Europejskiej czerwonej listy ważek (KALKMAN i in. 2010) oraz Czerwonej listy ważek Unii Europejskiej (KALKMAN i in. 2010). We wszystkich tych ocenach zakwalifikowano ją do gatunków niezagrożonych, do najniższej kategorii LC. *O. cecilia* objęta jest międzynarodowymi aktami prawnymi: Konwencją Berneńską i Dyrektywą Rady 92/43/EWG.

Ogólny stan zachowania w krajowej sieci Natura 2000

Gatunek nie objęty monitoringiem GIOŚ w roku 2009. Natomiast objęty monitoringiem GIOŚ w latach 2007 – 2008: 48 stanowisk w 7 obszarach (rzekach), w tym na 3 obszarach Natura 2000 – stan właściwy (FV).

Ogólny stan zachowania gatunku w Polsce należy uznać za bardzo dobry. Trzepla zielona jest ogólnie (w skali kraju) gatunkiem rozpowszechnionym, a lokalnie nawet pospolitym. Liczne duże populacje występują w północnej, środkowej i częściowo południowej Polsce. Badania ostatnich lat sugerują, że w środkowej Warcie larwy trzepli zielonej występują na każdym 50 metrowym, a zapewne nawet 10 metrowym odcinku rzeki. W obszarze PLH300012 nie prowadzono badań monitoringowych GIOŚ, ale prowadzono szczegółowe badania odonatofauny w roku 2008. Dane z tych badań wskazują na bardzo liczną obecność *O. cecilia*.

Ranga w obszarze – nieistotna

Liczba stanowisk – 8 stanowisk, gatunek występuje na pewno na całym odcinku Warty w obszarze.

Stan zachowania w obszarze – nie wymieniany w SDF, populację gatunku oceniono na D (po weryfikacji).

Zagrożenia

Generalnie: Silne przekształcenia koryt rzecznych, częste zmiany poziomu i przepływu wody oraz silne zanieczyszczenia wód (wody pozaklasowe i V klasy).

Na obszarze PLH300012 nie obserwowano bezpośrednich zagrożeń dla gatunku.

1042 Zalotka większa *Leucorrhinia pectoralis*

Charakterystyka

Owad z rzędu ważek (*Odonata*) z rodziny ważkowatych (*Libellulidae*). Długość ciała 36 – 43 mm, rozpiętość skrzydeł 58 – 66 mm. Osobniki dorosłe żywią się owadami, a larwy drobnymi bezkręgowcami wodnymi.

Ciemno ubarwione ważki, o czarniawych, niewielkich plamach u nasady tylnych skrzydeł i czarnej pterostigmie. U samca plamy na segmentach 1 – 6, czerwono-brązowe do brązowo-brązowych, słabo widoczne na czarnym tle. Zwężona ku tyłowi, duża plama na segmencie 7 jest natomiast intensywnie żółta, silnie kontrastując z tłem. Doskonale widoczna, nawet w locie, jest podstawową cechą odróżniającą od samców innych gatunków zalotek. U samicy wszystkie plamy na odwłoku są żółte. Przysadki na końcu odwłoka czarne.

Cykl życiowy trwa dwa lata, z czego większość to stadium larwalne. Larwy występują wśród podwodnej roślinności, prawdopodobnie także na dnie. Po zakończonym rozwoju i metamorfozie zachodzi wylot imago na przybrzeżnej roślinności, w Polsce głównie w maju do początku czerwca.

Zalotka większa zasiedla w Polsce różne wody stojące, od umiarkowanie kwaśnych po słabo zasadowe, często o średniej lub niskiej żyzności – mezo- i dystroficzne. Najczęściej są to śródlądowe bagna, drobne zbiorniki z torfowiskowymi obrzeżami i torfianki. Stan zachowania krajowej populacji zalotki większej ocenia się jako dobry do bardzo dobrego.

Na terenie Polski objęta ścisłą ochroną gatunkową (Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną – Dz. U. Nr 220, poz. 2237). Zalotkę większą poddano ocenie w ramach procedur Czerwonej listy ważek Polski (BERNARD i in. 2009), Europejskiej czerwonej listy ważek (KALKMAN i in. 2010) oraz Czerwonej listy ważek Unii Europejskiej (KALKMAN i in. 2010). We wszystkich tych ocenach zakwalifikowano ją do gatunków niezagrożonych, do najniższej kategorii LC. Objęty międzynarodowymi aktami prawnymi: Konwencją Berneńską i Dyrektywą Rady 92/43/EWG (zał. II i IV).

Na terenie Rogalińskiej Doliny Warty zlokalizowano jedno współczesne stanowisko na obszarze administrowanym przez Nadleśnictwo Babki, na terenie starorzecza na południowy zachód od miejscowości Wiórek. Obserwowano jednak zaledwie 1 osobnika, wydaje się, że gatunek jest tu nieliczny. Poza tym na jednym stanowisku historycznym, z rejonu Krajkowa, nie potwierdzono obecności gatunku podczas badań w roku 2008.

Ogólny stan zachowania w krajowej sieci Natura 2000

Gatunek nie objęty monitoringiem GIOŚ.

Ranga w obszarze – nieistotna

Liczba stanowisk – 1 współczesne i 1 historyczne – ostatnio niepotwierdzone

Stan zachowania w obszarze – nie wymieniany w SDF, populację gatunku oceniono na D (po weryfikacji).

Zagrożenia

Nie zaobserwowano bezpośrednich zagrożeń dla gatunku i jego siedliska.

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ Z 2008 ROKU

dr Rafał Bernard,

Zakład Zoologii Ogólnej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

DANE I OCENA EKSPERTA

1037 *Ophiogomphus cecilia*

Badania przeprowadzono, zbierając wylinki trzepli zielonej pozostałe po przeobrażeniu i wylocie imagines na siedmiu stanowiskach.

1. Rzeka Warta, Rezerwat przyrody „Krajkowo”, część środkowa, 52°11'35.1-4" N 16°59'25.2-4" E
2. Rzeka Warta, Rezerwat przyrody „Krajkowo”, przy ujściu starorzecza Tuchoń, 52°12'17-18" N 16°58'59"-59'00" E
3. Rzeka Warta, Radzewice, przy ujściu starorzecza Święconka, 52°12'59"-13'00" N 16°58'37-40" E
4. Rzeka Warta, wyspa Krajkowska, tereny zamknięte Aquanet, 52°12'48.4-5" N 16°56'22.5-23.1" E
5. Rzeka Warta, Rogalin (dojście od tzw. Starej Wsi), 52°14'00.9-01" N 16°55'01.8-2.1" E
6. Rzeka Warta, Rogalinek, 1 km S od kościoła, 52°14'19.1" N 16°53'50.4" E
7. Rzeka Warta, Rogalinek, kościół, 52°14'48.8-49.0" N 16°53'40.9-41.6" E

Na wszystkich stanowiskach znaleziono wylinki trzepli zielonej, a na czterech z nich zebrano próby ilościowe, postępując zgodnie z autorską metodyką oceny liczebności populacji gatunku. Na wszystkich stanowiskach *O. cecilia* występowała licznie i w bardzo dużych zagęszczeniach. Na stanowisku Wyspa Krajkowska zarejestrowano największe zagęszczenie dotąd stwierdzone w Polsce – 8,3 wylinki na 1 m biejący jednego brzegu. Rozkład wylinek na badanych odcinkach był równomierny, a pokrycie wyniosło 100% badanych powierzchni.

Na podstawie przedstawionych rezultatów oraz oceny eksperckiej stwierdzam, że gatunek z pewnością występuje na całej długości rzeki Warty w ramach PLH300012. Nie jest to zresztą odosobniony przypadek, bowiem w rzece Warcie – i to na większości jej biegu – występuje ciągła populacja *O. cecilia* odznaczająca się dużą liczebnością i właściwym – bardzo dobrym stanem zachowania. Także i na terenie ostoi PLH300012 populacja gatunku i jej siedlisko są bardzo dobrze zachowane. Nie wymagają więc żadnych specjalnych kroków ochronnych.

Populacja z obszaru „Rogalińska Dolina Warty” pomimo swojej dużej liczebności stanowi zaledwie drobny ułamek procenta całej populacji krajowej, nie ważąc istotnie na jej stanie. Przyczyną tego jest fakt, że trzepla zielona jest gatunkiem rozpowszechnionym w Polsce, a w wielu regionach – jak np. wzdłuż Warty – nawet pospolitym. Jej populacje w licznych rzekach są bardzo duże i dobrze rokujące na przyszłość.

Biorąc pod uwagę:

- znikomy udział populacji z obszaru PLH300012 w populacji krajowej (drobny ułamek procenta)
 - właściwy – bardzo dobry stan zachowania lokalnej populacji i jej siedliska, nie wymagający żadnych szczególnych kroków ochronnych
 - duże rozpowszechnienie trzepli zielonej w kraju
- uwzględniwszy, że populacja z „Rogalińskiej Doliny Warty” może otrzymać ogólną ocenę D.

1042 Zalotka większa *Leucorrhinia pectoralis*

Gatunek ten podano dla rezerwatu „Krajkowo” w jednej z prac magisterskich wykonanych w Zakładzie Zoologii Ogólnej (Dudziak 1983) z roku 1982, jako kilka osobników na podmokłej łące. Moje poszukiwania w roku 2008 w obrębie „Rogalińskiej Doliny Warty” nie przyniosły stwierdzenia tego gatunku. Nie objęły one wprawdzie wszystkich zbiorników na tym obszarze, jednak znaczącą ich reprezentację. W tej sytuacji uważam, że pochodzące sprzed 28 lat dane należy uznać za historyczne. Nie mogą one stanowić podstawy dla planowania i realizacji jakichkolwiek kroków ochronnych. Nie oznacza to jednak, że gatunek ten nie występuje gdzieś bardzo lokalnie na wspomnianym obszarze. Jeżeli takie występowanie zostanie (lub zostało) wykryte, z całą pewnością będzie to jednak występowanie marginalne, o nikłym znaczeniu z punktu widzenia populacji krajowej.

LITERATURA

- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G., WENDZONKA J. 2009. Atlas rozmieszczenia ważek (*Odonata*) w Polsce. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BERNARD R., 2010. Trzepla zielona *Ophiogomphus cecylia*. [W:] MAKOMSKA-JUCHNIEWICZ M. (red.) Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część I. s 32-58. GIOŚ, Warszawa.
- HERBICH J. (red.) 2007. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000. T. 1 – 9. Ministerstwo Środowiska. Warszawa.
- KALKMAN V.J., BOUDOT J.-P., BERNARD R., CONZE K.-J., DE KNIJF G., DYATLOVA E., FERREIRA S., JOVIĆ M., OTT J., RISERVATO E., SAHLÉN G. 2010. European Red List of dragonflies. IUCN & Publications Office of the European Union, Luxembourg
- Lasy Państwowe. 2007. Inwentaryzacja siedlisk w ramach programu realizowanego we wszystkich nadleśnictwach Lasów Państwowych.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA



Fot.1 Warta na terenie PLH 300012 Rogalińska Dolina Warty – siedlisko trzepli zielonej.



Fot.3 Starorzecze na terenie PLH 300012 Rogalińska Dolina Warty – siedlisko zalotki większej.



Fot.2 Trzepla zielona na terenie PLH 300012 Rogalińska Dolina Warty – wylinka (fot. R.Bernard).



Fot.4 Zalotka większa PLH 300012 Rogalińska Dolina Warty – owad dorosły. (fot. B.Daraż)



**INFRASTRUKTURA
I ŚRODOWISKO**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI



GENERALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA



REGIONALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA
W POZNANIU

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

